

BROEDSUKSES VAN KIEVITEN IN NOORD-DRENTE

Sytze Bottema en Piet Wieland

Lang geleden besloten de vogels een koning te kiezen. U kent waarschijnlijk het verhaal met de dramatische afloop voor het winterkoninkje wel. Eén vogel was het echter totaal niet eens met de gang van zaken. De kievit, zo gaat het verhaal, wilde niets met de verkiezing te maken hebben en trok zich terug in de meest desolate moerassen waar hij zijn misnoegen over het politieke gebeuren kenbaar maakte door steeds "ik-niet" te roepen. Sinds die tijd zijn de desolate moerassen verdwenen, het biotoop van de kievit heeft zich drastisch gewijzigd en onze gekuifde plevier paste zich aan het cultuurgebeuren aan. Van al onze weidevogels is de kievit een van de minst kieskeurige en men maakt zich, terecht, meer zorgen om kempfaan, watersnip of tureluur. Dat wil niet zeggen dat geen aandacht aan het reilen en zeilen van de kievit is besteed. Veel studies over gedrag, biotoopkeus en populatie-opbouw zijn verricht of vinden nog plaats.

Het is reeds eeuwen lang bekend dat de kievit een zeer stereotiep en voorspelbaar gedrag vertoont en het traditionele kievitseizoensoeken is daar dan ook op gebaseerd. Uit dit gedrag zijn door de eierzoekers een reeks konklusies getrokken die deels op waarheid berusten, deels mythen zijn.

Wat zijn terreinkeus betreft is de kievit aan de ene kant stereotiep, aan de andere kant is hij soms onverwacht flexibel. Het is moeilijk om daarover dan ook voorspellingen te doen. In de literatuur worden verschuivingen van het broeden in weiland naar bouwland vermeld. Jammer genoeg zijn er geen goede gegevens uit vorige eeuwen bekend. Naast deze gekonstateerde mogelijke verschuivingen is er een konstante uitbreiding van het areaal in Europa merkbaar. De kievit heeft nu bijna de Noordelijke IJszee bereikt en is door de Duitse kievitkenner H. J. Beser uit Meer-

busch broedend aan het meer van Inari (Finland) aangetroffen. De onderzoeker die zich vragen stelt over het hoe, waar en waarom van vestiging en broedsukses, moet een grondige kennis van het terrein en van het gedrag van de kievit hebben. Gewoonlijk wordt voor terreinen waar behoorlijke aantallen kieviten broeden de term weidevogelgebied gebruikt. Wat is het sukses van de kievit in dergelijke terreinen vergeleken met meer marginale gebieden, als onder marginaal een geringere aantal kieviten per hektare wordt verstaan?

De schrijvers hebben zich tot doel gesteld het aantalsverloop en het broedsukses van de kievit te volgen in twee uiteenlopende gebieden: de Glimmerpolder, een weinig gebied dat als waardevol weidevogelgebied aangemerkt mag worden, omdat het behalve veel kieviten ook veel grutto's en ook tureluurs en watersnippen herbergt en daarnaast de Yder Zuides, een hoge pleistocene zandkop met relatief weinig kieviten, terwijl op scholeksters na de overige weidevogelsoorten ontbreken (fig. 1).

In het voorjaar claimen de mannetjes direct of enkele dagen na aankomst territoria. Dit territorium is voornamelijk een paarvormingsgebied en in veel gevallen ook de plaats waar het nest komt. Bij het kiezen van een nestplaats blijken de vrouwtjes niet altijd de mannetjes te volgen. Soms is het territorium van het vrouwtje in het geheel niet dat van het mannetje. Het gebied van een groep baltsende mannetjes kan zelfs zo onaantrekkelijk voor vrouwtjes zijn dat de groep mannetjes door gebrek aan sukses in de loop van een tot twee weken geheel oplost en zij het ergens anders gaan proberen. Beser verhaalt van een kievitenpaar dat na weken nog steeds geen eieren had. Omdat het hier om exemplaren met kleurringen ging kon hij in zijn notities nagaan dat het mannetje elke

week een ander vrouwtje had. Hij kon het echter niet tot een nest brengen want voor die tijd hadden zij hem al verlaten.

De kievit broedt in verspreide kolonies. Dit heeft ongetwijfeld het voordeel dat potentiële nestrovers sneller opgemerkt worden dan bij solitair broeden. Het centrum van de kolonie is daarom dan ook het meest veilige broedterrein. Wij namen waar dat vrouwtjes in het centrum er de voorkeur aan gaven om een mannetje met een ander vrouwtje te delen, terwijl er aan de rand van de kolonie nog ongepaarde mannetjes over waren.

Wanneer de kieviten zich in het voorjaar vestigen hebben zij hun keus laten vallen op een terrein dat niet alleen op dat moment geschikt lijkt, maar dat tevens goede vooruitzichten biedt voor het verloop van het broedseizoen en in groter verband ook voor het grootbrengen van jongen. De ontwikkeling van het gekozen terrein is echter maar tot op zekere hoogte voorspelbaar. Bij grasland kunnen kleur en hoogte van de vegetatie beoordeeld worden en de vogel inlichtten hoe de ontwikkeling van de vegetatie zal zijn. Maairegime en inscharing van koeien kunnen natuurlijk niet voorspeld worden, maar zijn wel van groot belang voor het broedsukses en het grootbrengen van de jongen. Een geploegde akker kan voor een kievit aantrekkelijk zijn om een legsel te produceren, terwijl het later opschietend gewas zich tot een levensgrote bedreiging ontwikkelt.

Glimmerpolder

De Glimmerpolder is een betrekkelijk extensief benut weidegebied. De boerderijen liggen er ver vandaan en de polder wordt voornamelijk als hooiland gebruikt. Wanneer melkvee naar de polder verweid wordt, gebeurt dit in juli of later. De bodem bestaat voornamelijk uit geoxydeerd rietveen en er is niet veel verschil in kwaliteit van de weidekavels. Het zwaartepunt van de kolonie kan dan ook van jaar tot jaar verschillen. Voor de kieviten is het korte gras op het venige land aan-

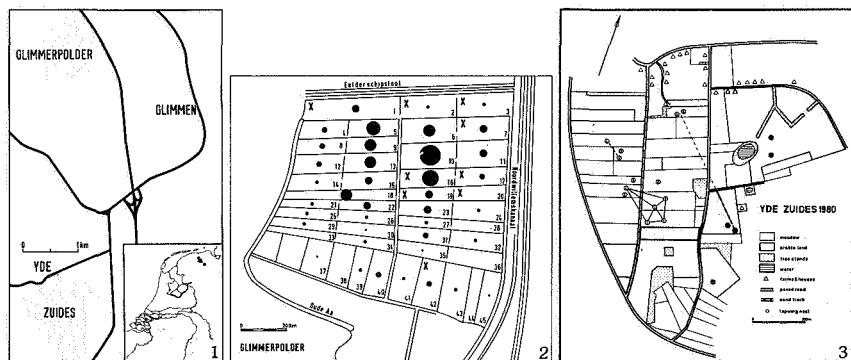

Fig 1 Ligging van de onderzoekerterreinen

Fig 2 Verspreiding van de kievitsteden in de Glimmerpolder voor het seizoen 1982, inclusief vervolglegels. De cirkels geven aantallen van 1-10 nesten aan. Het zwaartepunt van de kolonie voor dat seizoen is uit de cirkels af te lezen

Fig 3 Plaats van de kievitsteden op de Zuides van Yde in het seizoen 1980. De getallen in de cirkels geven de week van het broedseizoen aan waarin het legsel geproduceerd werd. Legfels die in dezelfde week geproduceerd werden, zijn in een aantal gevallen met elkaar door lijnen verbonden om het uiteenvallen van de kolonie in de loop van het seizoen aan te geven. Nest nummer 10 werd dus 10 weken na de groep nesten met nummer 1 geproduceerd. Het maximaal aanwezig aantal paren is 7

trekkelijk. In deze polder worden gemiddeld omstreeks 22 maart de eerste eieren gelegd en tot 6 april worden deze eieren vrijwel allemaal geraapt. Na 6 april wacht de vogels een tweede tegenslag: als het land voldoende opgedroogd is, wordt het gesleept of gerold om mollebuten en andere oneffenheden te egaliseren. Bovendien wordt op sommige percelen kunstmest gestrooid of drijfmest verspreid. Bij al deze werkzaamheden worden legfels vernield. Na half april begint een periode van rust waarin de kievitsten opnieuw aan de slag kunnen. Hoewel ze bij de vervolglegels met het probleem van het snel groeiende gras te maken krijgen, hebben ze tot eind mei, begin juni op het merendeel der kavels de tijd om hun broedcyclus te voltooien. Veel van de eerst bezette territoria zijn dan echter al verlaten en de kievitsten hebben zich meer over de polder verspreid om nestplaatsen te zoeken waar de hoogte van het gras nog enigszins aan hun wensen voldoet of ze zijn hun geluk elders gaan beproeven.

Toch zijn er ook tijdens deze periode nog paren die hun eieren verliezen, bijvoorbeeld door ingebracht jongvee of door rovers. Het is erg moeilijk precies na te gaan wie die rovers zijn. Vaak wordt de zwarte kraai beschuldigd van het veelvuldig roven van kievitseie-

ren. Het beeld van fel chargerende kievitsten die een zwarte kraai uit hun broedgebied jagen, is in het voorjaar overbekend. Wij hebben echter tijdens ca. 7000 uur waarnemen slechts driemaal een zwarte kraai een kievitstest zien plunderen. Eenmaal kon een groepje kauwen dat handig vanuit een houtwal opereerde, als dader betrapt worden. Dit is ten opzichte van andere factoren die tot verlies van de eieren leiden, uiterst gering. Zwitserse en Duitse waarnemers denken ook aan de hermelijn als eierrover. Slechts een nauwkeurig onderzoek op vraatsporen zou hierover opheldering kunnen geven.

De landbouwgeschiedenis van de Glimmerpolder is van half maart tot half juli nauwkeurig nagegaan voor het seizoen 1982. Daar waar gedurende tenminste 33 dagen geen ingrepen in het grasland hebben plaatsgevonden, kan een broedsel gelegd en uitgebroed zijn. Het getal van 33 dagen verkrijgt men door de tijd voor het leggen, maximaal 7 dagen op te tellen bij de broedtijd van 26 dagen. Bij koud weer legt de kievit om de dag, later in het seizoen heeft het vrouwtje 4-5 dagen nodig om een volledig legsel van 4 eieren te produceren.

Omdat de kievit zijn jongen naar kort gras voert om te foerageren, waar ze goed zijn voor te nemen, moest het in principe moge-

lijk zijn het broedresultaat na te gaan. Bij ons onderzoek ondervonden wij echter nogal wat moeilijkheden. Hoewel kievitstuikens van enkele dagen gemakkelijk waar zijn te nemen, troffen wij in de Glimmerpolder maar een enkel jong, ouder dan tien dagen aan. De vraag was of ze voor die tijd al omgekomen waren. Onderzoekers in Zwitserland en Duitsland suggereren dat droogte grote sterfte onder kievitstuikens veroorzaakt. In de Glimmerpolder zou kou meer voor de hand liggen. Bij lage temperaturen is er niet alleen minder voedsel voor de jonge kievitsten, maar wordt ook hun voedselzoektijd beperkt, immers de kuikens moeten steeds door de ouders warm gehouden worden. Deze zaak zou echter gekompliceerder kunnen zijn, omdat gedragstudie bij kievitsten die machinaal uitgebroed waren ons leerde dat zij na een dag of tien erg schuw werden en zich bij de minste verstoring verscholen. Zij konden dan langdurig uit het zicht blijven. Het is mogelijk dat ook in het wild de oudere kuikens dit gedrag vertonen. De waarnemingen werden

echter met een verrekijker vanuit een auto, middenin de polder gedaan, zodat er nauwelijks sprake van verstoring kon zijn en ook de opgroeiende kuikens op die manier gezien moesten worden. In 1982 was voor ons het ontbreken van alarmerende oudervogels een aanwijzing dat toen weinig jongen de eerste levensdagen in de Glimmerpolder doorkwamen.

Yder Zuides

Dit terrein — een zandkop met een natuurlijk, na de ruilverkaveling nog versterkte drainage — verschilt van de Glimmerpolder door een veel lagere grondwaterspiegel. Ook het aantal broedparen Kieviten per hektare ligt er veel lager dan in de Glimmerpolder. Het gebied is diverser wat het agrarisch bedrijf betreft. Er is naast intensief benut weiland, akkerbouw met voornamelijk pootaardappelen, wat graan en mais.

De vestiging van de Kieviten verschilt van de Glimmerpolder in die zin dat de Kieviten enkele dagen later komen. Hun aantal neemt echter nog toe als in de Glimmerpolder al van afname sprake is. In een serie van vijf jaar waarneming blijkt dat de kleine kolonie van ca. 7-10 paar zich vrijwel onveranderlijk op dezelfde graslandkavels vestigt. De eieren worden hier niet geraapt, maar landbouwwerkzaamheden als slepen en gieren, later gevolgd door beweiding met jongvee of melkvee doen veel legsels verloren gaan. Na verlies van legsels waaieren de Kieviten uit over de es en vervollegsels worden in steeds toenemende mate op het bouwland gelegd. Dit is in fig 3 voor het seizoen 1980 weergegeven. Het maximale aantal broedparen op de Zuides voor dat seizoen en het broedsukses is bovendien in fig 4 weergegeven.

De produktie van vervollegsels gaat op de Zuides door tot in juni, dit in tegenstelling tot de Glimmerpolder waar na half mei geen vervollegsels meer gevonden worden en waar de vogels die geen broedsukses hebben gehad zich in mei al beginnen te verzamelen

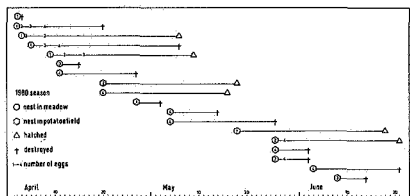

Fig 4 De geschiedenis van de Kievitsnesten op de Zuides van Yde tijdens het seizoen 1980 (zie ook fig 3)

voor de voorzomertrek. Het lange broedseizoen op de Zuides maakt dat in juli nog kuikens uitkomen, die zelfs tot in september nog in het gebied aanwezig kunnen zijn. Kieviten die aardappelakkers uitkiezen voor hun vervollegsels op het moment dat de planten nog niet te voorschijn zijn gekomen

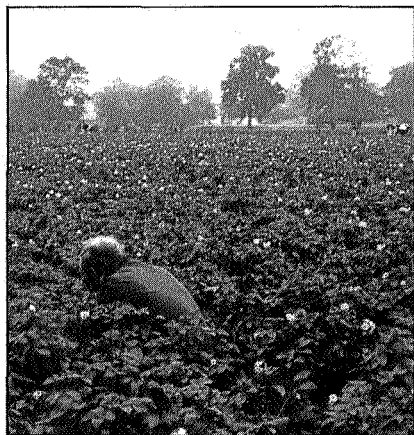

Fig 5 Piet Wieland bij een nest in een aardappelakker. Controle van dergelijke nesten werd niet vaak gedaan omdat de waarnemer dan bijna bovenop de Kievit kon trappen met kans op verstoring. Dit nest kwam voorspoedig uit

of nog laag zijn, worden later gehandicapt door het hoge gewas (fig 5). In één geval werd waargenomen dat de loten van een aardappelplant tussen de eieren door begonnen te groeien omdat de betreffende Kievit zijn/haar nestkuil precies boven de gepote aardappel had gemaakt. Een deel van dergelijke legsels wordt opgegeven, maar in zeker de helft van de waargenomen broedgevallen kwamen de eieren toch uit en werden de jongen snel uit de betreffende percelen gelokt en naar een weiland met kort gras gebracht. Ook op de Yder Zuides speelt het waarnemingsprobleem een rol. De jonge kuikens zijn aanvankelijk gemakkelijk te vinden en te volgen. Na een dag of tien wordt het waarnemen bemoeilijkt door het vroegtijdig verdwijnen van de kuikens bij nadering van de waarnemer. Zij maken daarbij gebruik van pollen in het weiland of vluchten zelfs in bieten of aardappelen om zich te verschuilen. Door het alarmgedrag van de ouders komen zij ook na een uur wachten van de waarnemer nog niet te voorschijn. Zoals ook door H. J. Beser uit Meerbusch wordt benadrukt, herkent de Kievit mensen in het veld al op grote afstand. Boeren die aan het werk zijn worden weinig gevreesd in tegenstelling tot de bedreigende waarnemer die richting nest loopt, naar de jongen komt en eventueel jonge of oude vogels ringt. Van wulpen wordt verteld dat zij de betreffende onderzoeker zelfs het volgende seizoen meteen herkennen en op grote afstand alarmeren bij diens eerste bezoek.

Konklusie

Uit de vergelijking van de twee uiteenlopende biotopen menen wij te konkluderen dat een gevarieerd landbouwgebied als de Yder Zuides dat voor de Kievit kwa aantal broedvogels kennelijk niet optimaal is, een hoger broedsukses per paar kan opleveren dan een zogenaamd weidevogelgebied als de Glimmerpolder.